

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЯК ШЛЯХ ДО ЕФЕКТИВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ І РЕАЛІЇ

Степаненко Н.В.,

доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>

Донець В.О.,

здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: DonetsVO@krok.edu.ua

EUROPEAN EXPERIENCE AS A WAY TO EFFECTIVE ANTI-CORRUPTION POLICY IN UKRAINE: PERSPECTIVES AND REALITIES

Stepanenko N.V.,

PhD in law,
associate Professor of the Department of Theory and History of the State and Law of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St. 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>

Donets V.O.,

graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: DonetsVO@krok.edu.ua

Анотація. У статті здійснюється дослідження європейського досвіду боротьби з корупцією, з акцентом на ключові практики та механізми, що використовуються в країнах Європейського Союзу. Аналізуються ефективні стратегії, зокрема незалежність антикорупційних органів, система перевірки декларацій про доходи та майно посадовців, а також роль громадянського суспільства у боротьбі з корупцією. Основна увага приділяється трьом ключовим аспектам: незалежності антикорупційних органів, ефективності системи моніторингу та перевірки декларацій про доходи й майно посадовців, а також участі громадянського суспільства в антикорупційній діяльності. На основі аналізу успішного досвіду таких країн, як Литва, Латвія, Болгарія, Нідерланди та Фінляндія, визначено основні принципи й підходи, які сприяють успішній боротьбі з корупцією. Також дуже важливо приділити увагу можливостям адаптації цих практик до українських реалій з метою підвищення ефективності антикорупційної політики в Україні. Стаття містить рекомендації щодо удосконалення української антикорупційної системи на основі європейського досвіду, що може стати важливим кроком для посилення державного контролю та залучення громадян до боротьби з корупцією. Зокрема, акцент зроблено на необхідності забезпечення незалежності таких органів, як НАБУ, удосконаленні механізмів перевірки електронних декларацій, посиленні ролі громадського контролю та створенні сприятливих умов для участі громадян у викритті корупції. Ефективна боротьба з корупцією вимагає не лише впровадження сучасних технічних інструментів, а й політичної волі, активного громадського залучення та міжсекторальної співпраці. У статті також наголошується на важливості використання сучасних цифрових технологій для моніторингу корупційних ризиків, що дозволить забезпечити більшу прозорість та підзвітність державних інституцій. Крім того, підкреслюється необхідність інтеграції антикорупційної політики у ширший контекст реформ, спрямованих на зміцнення верховенства права та демократичних цінностей. Окрему увагу приділено розробці та впровадженню ефективного системи захисту свідків, яка могла б стати ключовим інструментом для заохочення громадян до викриття корупційних правопорушень, забезпечуючи їхню безпеку та конфіденційність. Впровадження такого механізму є критично важливим

для стимулювання участі громадянського суспільства в боротьбі з корупцією та формування довіри до антикорупційних ініціатив. Україна має унікальну можливість, спираючись на найкращі європейські практики, вдосконалити свою антикорупційну систему, посилюючи верховенство права та демократичні цінності. Лише інтегрувавши антикорупційні заходи у ширший процес суспільних і державних реформ, можна створити довготривалу основу для формування доброчесного середовища, що сприятиме соціальному та економічному прогресу України.

Ключові слова: боротьба з корупцією, європейський досвід, антикорупційна політика, незалежність антикорупційних органів, перевірка декларацій, механізми боротьби з корупцією, ефективність реформ, адаптація практик.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 9.

Abstract. The article examines the European experience in the fight against corruption, with an emphasis on key practices and mechanisms used in the countries of the European Union. Effective strategies are analyzed, in particular, the independence of anti-corruption bodies, the system of verification of declarations of income and property of officials, as well as the role of civil society in the fight against corruption. The main focus is on three key aspects: the independence of anti-corruption bodies, the effectiveness of the system of monitoring and verification of officials' income and property declarations, as well as the participation of civil society in anti-corruption activities. Based on the analysis of the successful experience of such countries as Lithuania, Latvia, Bulgaria, the Netherlands and Finland, the main principles and approaches that contribute to the successful fight against corruption have been determined. It is also very important to pay attention to the possibilities of adapting these practices to Ukrainian realities in order to increase the effectiveness of anti-corruption policy in Ukraine. The article contains recommendations for improving the Ukrainian anti-corruption system based on European experience, which can be an important step for strengthening state control and involving citizens in the fight against corruption. In particular, emphasis is placed on the need to ensure the independence of such bodies as NABU, improving the mechanisms for checking electronic declarations, strengthening the role of public control and creating favorable conditions for the participation of citizens in exposing corruption. The effective fight against corruption requires not only the implementation of modern technical tools, but also political will, active public involvement and intersectoral cooperation. In addition, the need to integrate anti-corruption policy into the broader context of reforms aimed at strengthening the rule of law and democratic values is emphasized. Particular attention is paid to the development and implementation of an effective system of witness protection, which could become a key tool for encouraging citizens to expose corruption offenses, ensuring their safety and confidentiality. The implementation of such a mechanism is critically important for stimulating the participation of civil society in the fight against corruption and building trust in anti-corruption initiatives. Ukraine has a unique opportunity, relying on the best European practices, to improve its anti-corruption system, strengthening the rule of law and democratic values. Only by integrating anti-corruption measures into the wider process of social and state reforms can a long-term basis be created for the formation

Постановка проблеми. Корупція залишається однією з найгостріших проблем України, яка негативно впливає на всі сфери суспільного життя – від економіки до соціального розвитку та міжнародної репутації країни. Незважаючи на помітний прогрес у створенні антикорупційної інституційної бази та впровадженні низки реформ, ефективність боротьби з корупцією на високому рівні залишається обмеженою. Україна, отримавши статус кандидата в ЄС, активізувала реформи у цій сфері, зокрема прийнявши національну антикорупційну стратегію та державну програму її реалізації. Однак, існує потреба у більш активному запозиченні європейського досвіду та адаптації його до українських умов для забезпечення сталого прогресу в боротьбі з корупцією. Ключовим завданням стає визначення найбільш ефективних європейських практик та механізмів, які можна впровадити в Україні, а також виявлення внутрішніх бар'єрів, які гальмують цей процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях таких авторів, як Дж. Кауфман і А. Крайман («Governance Matters»)

та в звітах Transparency International, розглядаються найкращі практики протидії корупції в країнах ЄС. Зокрема, акцент робиться на прозорості державного управління, електронному урядуванні та механізмах громадського контролю. Українські науковці, зокрема Ю. В. Бондарчук, О. М. Костенко, О. В. Литвин та А. І. Марущак, аналізують впровадження національної антикорупційної стратегії. У їхніх роботах зазначено, що реформи здебільшого зосереджені на формуванні інституційної бази, проте потребують посилення в частині контролю за виконанням.

Основною метою цієї статті є дослідження європейського досвіду боротьби з корупцією, аналіз його ключових практик та механізмів, а також визначення можливостей і перспектив їхньої адаптації до українських реалій для підвищення ефективності антикорупційної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корупція в державах Європейського Союзу розглядається як багатовимірна проблема, що має як внутрішній, так і зовнішній вимір. Це явище негативно впливає

має комплексний підхід, що включає не лише розслідування окремих випадків, а й проактивний аналіз потенційно корупційних сфер. Один з важливих аспектів цієї роботи – це аналіз відносин між громадянами та державою, зокрема в тих сферах, де може виникати ризик корупції. Для цього створюються спеціалізовані групи та органи, які займаються моніторингом цих відносин і впровадженням антикорупційних заходів [3]. Нідерланди активно використовують законодавство, яке забезпечує громадянам доступ до публічної інформації, що допомагає моніторити діяльність державних органів. Це є важливим механізмом запобігання корупції, оскільки дозволяє громадськості здійснювати контроль за діяльністю уряду. В Україні також вже були запроваджені певні практики, які забезпечують доступ громадян до публічної інформації, що сприяє підвищенню рівня прозорості та зниженню можливостей для корупції.

Досвід Фінляндії у боротьбі з корупцією є важливим прикладом для інших країн, оскільки ця країна досягла значних успіхів у подоланні корупційних явищ без необхідності створення окремих антикорупційних органів. Замість цього Фінляндія делегувала повноваження щодо моніторингу та боротьби з корупцією двом ключовим посадовцям: Канцлеру юстиції та Парламентському омбудсмену. Фінляндія показує, що для успішної боротьби з корупцією не завжди потрібно створювати окремі антикорупційні органи. Достатньо делегувати функції моніторингу та нагляду за корупційними злочинами ефективним органам. Важливим фактором є активна роль громадян у боротьбі з корупцією та наявність програм захисту свідків, що стимулюють людей до викриття корупційних правопорушень. Україні варто звернути увагу на цей досвід, запроваджуючи більш ефективні механізми для боротьби з корупцією через громадське залучення та надійний захист осіб, які надають важливу інформацію.

Естонія є прикладом успішної боротьби з корупцією, хоча ця країна не створювала окрему антикорупційну інфраструктуру. Її модель можна вважати цікавою для України, оскільки вона показує, що боротьба з корупцією може бути ефективною завдяки певним ключовим факторам, які забезпечують успіх. Успіх боротьби з корупцією в Естонії значною мірою залежав від політичної волі еліти та підтримки цього курсу су-

спільством. Естонські політики і громадяни прагнули створити прозору державу, що стало основою для реформ у різних сферах управління. Після здобуття незалежності Естонія активно підтримувала використання естонської мови на державних посадах. Це дозволило зменшити вплив корумпованих радянських кадрів, які залишалися в країні після її розпаду, та дало можливість молодим, некорумпованим естонцям зайняти важливі посади в державних органах. Це сприяло зміцненню моральних стандартів у державній службі. Програма «Відверта держава», запроваджена в Естонії, стала важливим елементом у боротьбі з корупцією. Вона сприяла розвитку відкритої взаємодії між державою та громадянами. Це включало прозорість у прийнятті рішень, доступ до публічної інформації та участь громадськості у процесах прийняття рішень на всіх рівнях. Такий підхід допоміг значно знизити рівень корупції в державному апараті. Підвищення економічного рівня країни дозволило збільшити фінансування державного апарату та, відповідно, підвищити зарплати державним службовцям [6]. Це зменшило економічний стимул до корупційних дій, оскільки висока зарплата значно знижує спокусу до зловживань. Естонський досвід показує, що для ефективної боротьби з корупцією не обов'язково мати окрему спеціалізовану антикорупційну інфраструктуру. Важливішими є такі фактори, як політична воля еліти, впровадження прозорих механізмів функціонування державних органів, зменшення корупційних ризиків через підвищення зарплат і освіти державних службовців, а також активне громадянське суспільство. Запозичення цих підходів може стати корисним для України у боротьбі з корупцією.

У Німеччині існують різні механізми та інструменти для моніторингу фінансових операцій серед посадовців та боротьби з корупцією, зокрема через створення реєстрів корумпованих компаній, що позбавляються права брати участь у державних тендерах [4]. У Німеччині існує система санкцій щодо компаній, які були визнані винними в корупційних правопорушеннях. Реєстр корумпованих фірм дозволяє визначати компанії, які були позбавлені права брати участь у державних тендерах. Це важливий крок для боротьби з корупцією, оскільки таким чином обмежуються можливості для компаній, що мають корумповані зв'язки або порушили закон у процесі тендерів чи держзакупівель.

Ці заходи забезпечують не лише попередження корупції, але й ефективні механізми для її виявлення і покарання. Завдяки таким ініціативам, у Німеччині створено середовище, де компанії та посадовці, які порушують антикорупційні норми, стають відкритими для публічного контролю, що істотно знижує можливості для порушень і зловживань. Цей досвід може бути корисним для інших країн, включаючи Україну, де подібні практики можуть допомогти значно зменшити рівень корупції в державних закупівлях та інших сферах.

У Данії забезпечена висока прозорість діяльності урядових структур. Відкритість і доступність інформації про державні витрати, державні контракти та інші аспекти управління країною є важливими складовими боротьби з корупцією. Офіційні документи, включаючи бюджетні звіти та інші фінансові дані, є доступними для громадськості, що дозволяє проводити незалежний контроль за діяльністю органів влади [7]. Данія має ефективну антикорупційну політику, яка включає в себе добре розвинену систему контролю за державною службою, розслідуванням порушень, а також систему покарання за корупційні злочини. Є органи, які спеціалізуються на запобіганні корупції та здійснюють моніторинг діяльності посадовців. Високі показники Данії в антикорупційному рейтингу є результатом комплексного підходу, який поєднує прозорість, свободу медіа, активне громадянське суспільство, ефективну державну політику та контроль за діяльністю посадовців. Цей досвід може служити корисним прикладом для України, що прагне знизити рівень корупції та підвищити рівень довіри громадян до державних інститутів.

Франція також приділяє значну увагу превентивним заходам у боротьбі з корупцією, що включає комплексний підхід до адміністративного контролю, регулювання виборчого процесу та інших механізмів запобігання зловживанням. Франція вважає, що запобігання корупції має бути пріоритетом, тому значна увага приділяється не лише боротьбі з уже вчиненими правопорушеннями, а й превентивним заходам. Це включає в себе регулювання фінансів політичних партій, обмеження у фінансуванні виборчих кампаній та запровадження різноманітних контрольних механізмів на всіх етапах державного управління. Загалом, Франція спрямовує свої зусилля на створення ком-

плексної системи запобігання та боротьби з корупцією через прозорість, контроль за виборчим процесом, посилений адміністративний нагляд і активну участь громадянського суспільства. Цей підхід допомагає знижувати рівень корупції і підтримує високий рівень довіри до державних інститутів.

Одним з ключових елементів ефективної боротьби з корупцією є захист свідків, що дозволяє забезпечити безпеку тих осіб, які наважуються повідомити про корупційні правопорушення. В Україні, як і в багатьох інших країнах, важливість цього аспекту визнається, і тому для захисту свідків корупційних справ розроблені спеціальні програми, що стали успішними в деяких європейських країнах, таких як Румунія, Словенія та Люксембург [4]. Ці країни демонструють, як програми захисту свідків можуть сприяти підвищенню ефективності боротьби з корупцією, створюючи умови для активної співпраці громадян з правоохоронними органами без страху за свою безпеку. Успіх таких програм вимагає комплексного підходу, включаючи законодавчу підтримку, ресурси для реалізації програм захисту та розбудову довіри між суспільством та правоохоронними органами. Цей підхід цілком можна використовувати в Україні, і навіть слід на ньому зосередити увагу, оскільки він демонструє позитивні результати в інших європейських країнах [8]. В Україні вже існують окремі ініціативи для захисту свідків, зокрема в рамках боротьби з корупцією, проте ці програми потребують подальшого розвитку. Враховуючи виклики, з якими стикаються свідки корупційних правопорушень, важливо створити чітку законодавчу базу, яка б надавала їм реальний захист, включаючи фізичний захист, а також правову підтримку, збереження анонімності та запобігання помсті з боку осіб, яких викривають. Загалом, якщо Україна зможе адаптувати успішні європейські практики, створивши ефективну програму захисту свідків, це може значно підвищити результативність боротьби з корупцією, залучити більше громадян до активної участі в розслідуваннях та сприяти відновленню довіри до інститутів влади.

Висновки. Підсумовуючи досвід європейських країн, можна зробити висновок, що для успішної боротьби з корупцією важливо запроваджувати комплексні заходи, які включають як розбудову спеціалізованих антикорупційних органів, так і використання цифрових інструментів, посилення гро-

мадського контролю та створення прозорих механізмів взаємодії між державою та громадянами. Адаптація цих практик до українських реалій потребує комплексного підходу, врахування політичної ситуації та необхідності залучення всіх секторів суспільства до активної боротьби з корупцією. Запозичення

європейського досвіду у боротьбі з корупцією може значно підвищити ефективність антикорупційної політики в Україні. Однак важливим є також адаптування європейських моделей до національних реалій, що вимагає врахування культурних, політичних та економічних особливостей України.

Література:

1. Антикорупційна політика ЄС: ключові елементи, орієнтація на сталий розвиток, уроки для України: навчальний посібник. Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань. Суми, 2023. 270 с.
2. Бондарчук Ю.В. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи : наук.-практ. посіб. / Ю.В. Бондарчук, А.І. Марущак. Київ : Скіф; КНТ, 2008. 372 с.
3. Костенко О.М. Корупція кризового типу: поняття і шляхи протидії. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2008. Вип. 18. С. 136-141.
4. Красій М. О. Політика в сфері боротьби з корупцією: досвід Європейського Союзу. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 7.
5. Литвин О.В. Детермінанти корупційних правопорушень у розрізі протидії корупції в податкових органах. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. Вип. 1. С. 115-121.
6. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку. Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії. 2007. 133 с.
7. Супрун Т. М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2017. Вип. 2-3. С. 199-204.
8. Шлях до євроінтеграції, або результати багаторічної роботи Антикорупційної ініціативи ЄС та Проекту ЄС «Право-Justice». Спільне інтерв'ю керівників проєктів для NV. NV Бізнес. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/rezultati-bagatorichnoyi-roboti-euaci-ta-pravo-justice-interview> (дата звернення: 23.08.2024).
9. Language selection European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 23.08.2024).

References:

1. Anti-corruption policy of the EU: key elements, orientation towards sustainable development, lessons for Ukraine: study guide. Institute of Innovative Development Strategies and Knowledge Transfer. Sumy, 2023. 270 p.
2. Bondarchuk Yu.V. Business security: organizational and legal foundations: science and practice. manual / Yu.V. Bondarchuk, A.I. Maruschak. Kyiv: Scythian; KNT, 2008. 372 p.
3. Kostenko O.M. Corruption of the crisis type: concepts and countermeasures. Fight against organized crime and corruption (theory and practice). 2008. Issue 18. S. 136-141.
4. Krasiy M. O. Anti-corruption policy: experience of the European Union. Problems of modern transformations. Series: Law, Public Management and Administration. 2023. № 7.
5. Lytvyn O.V. Determinants of corruption offenses in terms of anti-corruption measures in tax authorities. International legal bulletin: collection of scientific works of the National University of the State Tax Service of Ukraine. 2014. Issue 1. S. 115-121.
6. Specialized institutions for the fight against corruption: an overview of models. Organization of economic cooperation and development. Anti-corruption network for the countries of Eastern Europe and Central Asia. 2007. 133 p.
7. Suprun T. M. Foreign experience of preventing and countering corruption. International Legal Bulletin: Current Problems of Modernity (Theory and Practice). 2017. Issue 2-3. WITH. 199-204.
8. The path to European integration, or the results of the long-term work of the EU Anti-Corruption Initiative and the EU Project «Law-Justice». Joint interview of project managers for N.V. NV Business. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/rezultati-bagatorichnoyi-roboti-euaci-ta-pravo-justice-interview> (Accessed August 23, 2024).
9. Language selection European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (Accessed August 23, 2024).

Стаття надійшла до друку 05 вересня 2024 року